

Wołodymyr WYNNYCZENKO

(ur. 26 lipca 1880, zm. 6 marca 1951)

1. Charakterystyka:

Ukraiński pisarz, mąż stanu, współzałożyciel Ukraińskiej Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej (USDRP); w okresie odrodzenia narodowego na Ukrainie (1917-1920) zastępca przewodniczącego Ukraińskiej Rady Centralnej oraz szef jej organu wykonawczego – Sekretariatu Generalnego, następnie współtwórca i główny przedstawiciel Dyrektoriatu; autor aktów prawnych oraz deklaracji Ukraińskiej Republiki Ludowej. Twórca idei państwa ukraińskiego. Do najważniejszych jego dzieł należą: zbiór publicystyki historycznej *Widrodżennia naciji* (1920), *Zapowit borcam za wyzwolenia* oraz dwutomowy traktat etyczno-filozoficzny pt. *Konkordyzm* (1948). Spośród idei kluczowych, zaproponowanych przez Wynnyczenkę możemy wyróżnić – oprócz idei ukraińskiej państwowości – ideę utworzenia Patriarchatu narodu ukraińskiego oraz ideę ukraińskiego wojska.

2. Idee:

a) państwo ukraińskie

„Wszelkie ciało, nawet nieorganiczne, niezmiennie szuka swojej formy, swojego uformowania się w dokładnie wyznaczonych, przystosowanych do dalszego rozwoju normach. [...] Ujrzeliśmy, że żadna rewolucyjna, społeczna, polityczna i narodowa szczerść nie ma żadnego znaczenia w oczach Rosjan, nie przekonuje ich i ani trochę nie wyjawia się im jako sposób osiągnięcia naszych wymogów [...] zasadniczym ich argumentem było to, że nie dysponujemy żadną siłą, że nie jesteśmy narodem, a jeśli i nawet mowa o narodzie, to tak bezsilnym, że nie wartym żadnych państwowych form. My, Ukraińcy, chcieliśmy żyć i wyrażać siebie we wszystkich sferach i dziedzinach życia. [...]

Cel dla wszystkich był jasny i jedyny: odrodzenie narodu, zabezpieczenie zniewolonego, ograbianemu, przez wieki duchowo i materialnie niszczonego narodowi naturalnych, mądrych i dogodnych form oraz środków jego rozwoju. [...]

Naszym celem było odrodzenie, rozwinięcie naszej narodowości, przebudzenie w naszym narodzie godności narodowej, poczucia konieczności rodzimych form rozwoju, zdobycia tychże form oraz ich zabezpieczenia. Państwowość jest tylko środkiem do tego celu”.

(W. Wynnyczenko, *Widrodzennia naciji. Istorija ukrajinśkoji rewoluciji, marec 1917 – hrudeń 1919 r.*, Kyjiw 1990, s. 88, 120-121, 346 i 256, tłum. – jeśli nie podano inaczej – Joanna Bobula)

b) Patriarchat ukraiński

„Prawosławie moskiewskie skasujemy. Toż ono zaprowadziło nas pod wschodniego cara i ono prowadziło rusyfikację («obmoskowtienia») Ukrainy. Prawosławie zawsze będzie grawitowało w stronę Moskwy. Wasza unia jest dobra dla odróżnienia i od Polski, i od Moskwy. Zwołamy synod biskupów, archimandrytów i przedstawicieli wiernych z Ukrainy i doradzimy im przyjąć Unię, a Szeptyckiego postawimy na czele. I jeszcze porozumiemy się z Rzymem, żeby go mianował patriarchą Ukrainy”.

(M. Szeħda, *Zmahannia do zasnuwannia ukrajinśkoho Patriarchatu*, „Patriarchat” 1989, № 10, s. 16, cyt. za W. Mokry, *Stosunek oficjalnych władz i elit rosyjskich do języka, kultury i narodu ukraińskiego od 1654 roku do połowy wieku XX*, [w:] *Życie religijne i duchowość współczesnych Słowian*, red. S. Suchanek, Kraków 2002, s. 165, *Prace Komisji Kultury Słowian*, t. 2)

c) wojsko ukraińskie

„Dla nas [Ukraińców – przyp. J.B.] świadomość narodowa i organizacja wojska były w tym czasie potrzebne nie jako techniczna, fizyczna, czysto wojskowa siła, ale jako siła moralna, jak jeszcze jeden mocny przejaw naszej dojrzałości i konieczności realizacji naszych wymogów. [...]

Zadaniem Sekretariatu do spraw wojskowych jest ukrainizacja wojska [...], przystosowanie okręgów wojskowych na Ukrainie oraz ich organizacja zgodnie z potrzebami ukrainizacji wojska”.

(W. Wynnyczenko, *Widrodzennia naciji. Istorija ukrajinśkoji rewoluciji, marec 1917 – hrudeń 1919 r.*, cz. 1, Kyjiw 1990, s. 138 i 265)

3. Interpretacje:

Ewolucję poglądów Wołodymyra Wynnyczenki na temat idei państwa, idei narodu ukraińskiego można prześledzić na podstawie spisanej i wydanej na emigracji w roku 1920 trzyczęściowej pracy pt. *Odrodzenie narodu (Widrodzennia naciji)*, w której autor szczegółowo przedstawił, przeanalizował i ocenił niepodległościowe

dążenia części społeczeństwa ukraińskiego w czasie rewolucji i wojny ukraińsko-bolszewickiej (marzec 1917-grudzień 1919 r.). To pierwsza całościowa próba odpowiedzi na pytanie dotyczące przyczyn porażki przebudzonego ruchu ukraińskiego. Wskazane w wymienionym wyżej dziele idee mające służyć tworzeniu i umocnieniu państwa ukraińskiego są wyrazem politycznych przekonań Wynnyczenki, a także jego oryginalnych koncepcji, wpisujących się w ogólny kontekst ukraińskiej myśli politycznej pierwszej połowy XX wieku.

Idea państwowości w koncepcji Wynnyczenki wynikała z jego bezpośredniej działalności w Ukraińskiej Radzie Centralnej¹, będącej głównym czynnikiem ukraińskiej sceny politycznej po obaleniu caratu w lutym 1917 roku. Aprobata zarówno ukraińskich partii politycznych, jak i organizacji społecznych oraz kulturalnych udzielona Radzie² ewokowała potrzebę i możliwość stworzenia prawnych podstaw budowy systemu demokracji parlamentarnej. Niezbędnymi do zaistnienia państwa i jego funkcjonowania jawiły się Wynnyczence przede wszystkim instytucje państwowe, których wyodrębnienie wiązało się z kolei z utworzeniem organu wykonawczego Rady – Sekretariatu Generalnego.

„[...] Utworzenie Sekretariatu Generalnego było niezbędnym szczeblem w rozwoju naszego organu reprezentacyjnego [Ukraińskiej Rady Centralnej – przyp. J.B.]. Dlatego instytucja Sekretariatu Generalnego miała obejmować swoim zasięgiem wszystkie potrzeby narodu ukraińskiego. Zgodnie z tymi potrzebami podzielono pracę między odrębnymi sekretariatami do spraw: wewnętrznych, finansowych, sądowych, żywnościowych, rolniczych, oświatowych, międzynarodowych, pracy, dróg, wojska, handlu i przemysłu”³.

Najważniejszym czynnikiem na etapie odradzania państwowości ukraińskiej miała być „organizacja i uświadomienie mas”. „Tą stroną naszego narodu ma zajmować się Sekretariat do spraw wewnętrznych. W jego kompetencji ma pozostawać

¹ Ukraińska Rada Centralna powstała w Kijowie z dniem 17 III 1917 roku jako pierwszy ukraiński rząd, w składzie którego znaleźli się przedstawiciele głównych stronnictw politycznych: Towarzystwa Ukraińskich Postępców, Ukraińskiej Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej oraz Ukraińskiej Partii Socjalistów Rewolucjonistów (UPSR). Na czele Rady stanął Mychajło Hruszewskij. W VI 1917 r. Rada wyłoniła organ wykonawczy – Sekretariat Generalny oraz ogłosiła tzw. I Uniwersał proklamujący autonomię Ukrainy. Po przewrocie bolszewickim, w XI 1917 r. Rada ogłosiła (III Uniwersał) utworzenie Ukraińskiej Republiki Ludowej (Ukraińska Narodna Respublika, UNR) jako niepodległego państwa w ramach federacji z Rosją. Centralna Rada, będąc głównym czynnikiem ukraińskiej sceny politycznej, przetrwała do końca IV 1918 roku (zob. T.A. Olszański, *Historia Ukrainy XX wieku*, Warszawa 1994; W. Serczyk, *Historia Ukrainy*, Wrocław 2001; J. Hrycak, *Historia Ukrainy 1772-1999. Narodziny nowoczesnego narodu*, tłum. K. Kotyńska, Lublin 2000; B. Rychłowski, *Ukrainy drogi do niepodległości*, Warszawa 1992).

² Stymulującym czynnikiem było poparcie udzielone Ukraińskiej Centralnej Radzie przez Ukraiński Zjazd Narodowy (Wseukrajinskyj nacjonalnyj kongres), który odbył się w Kijowie w dniach od 5 do 7 IV 1917 roku.

³ W. Wynnyczenko, *Widrodżennia nacji. Istorija ukrajinskoji rewoluciji, marec 1917 - hruden 1919 r.*, cz. 1, Kyjiw 1990, s. 264.

cała sprawa organizacji, agitacji, propagandy”⁴. Niedostateczna świadomość polityczno-społeczna i narodowa oraz brak organizacji wśród Ukraińców, stanowiły – zdaniem polityka – największe zagrożenie dla autonomii państwa ukraińskiego.

Prymarne znaczenie czynnika narodowościowego na etapie odradzania ukraińskiej państwowości wynikało – według W. Wynnyczenki – z co najmniej czterech powodów, ściśle ze sobą powiązanych. Po pierwsze pragnienie konsolidacji narodu ukraińskiego, co miało swoje głębokie uzasadnienie z uwagi na „wielkorosyjską”, imperialną, a co za tym idzie asymilacyjną politykę względem Ukrainy. Po drugie narodowość stawiana była ponad socjalizm („W swojej działalności byliśmy tylko republikanami i demokratami, a nie socjalistami”). Po trzecie – istniała potrzeba wyzbycia się wszelkich wpływów rosyjskich, czy to pod postacią mieniszewików, eserowców, czy jakichkolwiek innych w celu przeciwstawienia się rusyfikacji. Po czwarte w końcu, sądzono wówczas, iż osiągnięcia na polu narodowościowym przyczynią się do reorganizacji (restrukturyzacji) społecznej w odpowiednich narodowych formach. Celem takiej polityki miała być autonomia Ukrainy w federacyjnej Rosji i stopniowa ukrainizacja organu administracyjnego, gospodarczego i kulturalnego.

Oprócz pionów administracyjnych związanych z polityką wewnętrzną i zewnętrzną, sądownictwem, finansami, przemysłem i rolnictwem, handlem, szkolnictwem oraz organizacjami oświatowymi i kulturalnymi, pomocną w funkcjonowaniu państwa i jego odradzania okazać się miała – według polityka – rola Cerkwi⁵. Wychodząc od „kulturowo-narodowej autonomii” w obrębie rosyjskiej republiki federacyjnej do odrodzenia niezależnej państwowości ukraińskiej, W. Wynnyczenko nieprzypadkowo – jako minister do spraw wyznań – wysuwa ideę utworzenia Patriarchatu, który byłby gwarantem odrębności narodowej Ukraińców, ostoją ich suwerenności.

Podnosząc koncepcję ukrainizacji wojska, Wynnyczenko szczególne znaczenie przypisywał aspektowi moralnemu, który miałby przyczynić się do wzmocnienia godności narodowej. Organizacja odrębnych części wojska ukraińskiego, mierzona „nie siłą zbroi, ale siłą jego ducha” stała się możliwa w wyniku kompromisu zawartego pomiędzy Radą Centralną a Rządem Tymczasowym w dniu 15 lipca 1917 r. za cenę odstąpienia od ogłoszenia narodowo-terytorialnej autonomii.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Zob. *Twory Słuhu Bożoho Mytropolity Andreja Szeptyćkoho*, Toronto 1965; *Pyśma – Posłannia Mytropolity Andreja Szeptyćkoho Cz. S. B. B. z czasów niemieckoj okupacji*, Yorkton–Sask 1969. Warto zwrócić uwagę na poglądy metropolity Andrzeja Szeptyckiego na temat zjednoczenia ukraińskich Cerkwi (greckokatolickiej i prawosławnej) w jedną Cerkiew Ukraińców, pozostającą w jedności z Kościołem powszechnym. Łączność ze Stolicą Apostolską, według Szeptyckiego, nie wymagałaby wyrzeczenia się swego dotychczasowego dziedzictwa. „Dzięki łączności z chrześcijaństwem zachodnioeuropejskim wyzwolona spod zależności Moskwy Cerkiew ukraińska nic nie straciłaby, a jedynie wiele mogłaby zyskać” (zob. W. Mokry, *Metropolita Andrzej Szeptycki w służbie jedności chrześcijan Wschodu i Zachodu*, [w:] *Unia Brzeska. Przeszłość i teraźniejszość 1596-1996. Materiały międzynarodowego sympozjum, Kraków, 19-20 listopada 1996*, red. P. Natanek, R.M. Zawadzki, Kraków 1998, s. 184).

W kwestii prawa rolnego, Wynnyczenko występował z krytyką programu agrarnego socjalistów-rewolucjonistów, który – jego zdaniem – nie może przyjąć się na Ukrainie. Socjalizacja ziemi rosyjskiej – podnosi autor – miała bowiem początek w rosyjskiej „obszczynie”, natomiast charakter gospodarstwa wiejskiego na Ukrainie oparty jest na indywidualistycznej koncepcji własności.

W zasadzie w pierwszym okresie odrodzenia narodu na drodze państwowości główny nacisk położono na ukrainizację (przede wszystkim szkół, literatury i języka). Nie można było jednak oczekiwać jakiegoś rezonansu ze strony chłopstwa, kompletnie zaś pozbawione znaczenia były te działania dla zrusyfikowanego proletariatu, zamieszkującego większe miasta Ukrainy. Oczekiwano raczej silnego programu społecznego, który odpowiadałby jego interesom, w pierwszej kolejności – podziału ziemi. „Ale zamiast tego, aby iść do swojego proletariatu, choćby i jeszcze nie zupełnie przebudzonego narodowo, [...] zamiast tego, aby pójść z nim społecznie (socjalno), poprowadzić go za sobą narodowo (nacionalno), odsunęliśmy się od niego, przelecieliśmy się go, a nawet i tego chłopstwa, które poszło za nim. To był nasz główny błąd. A z niego już konsekwentnie zaczęły wypływać i wszystkie nasze kolejne, bolesne i szkodliwe błędy. I głównym z nich było fałszywe rozumienie naszej narodowo-ukraińskiej państwowości”⁶.

Zdaniem badacza ukraińskiej myśli politycznej – Borysa Kuchty – to właśnie w braku posiadania narodowo uświadomionego proletariatu Wynnyczenko upatrywał jedną z przyczyn niepowodzenia ruchu ukraińskiego. Autor *Widrodżennia naciji* posiadał bowiem strategię polityczną, w której na plan pierwszy wysuwał koncepcję ukraińskiej chłopsko-robotniczej rewolucji⁷, która miałaby być gwarantem zabezpieczenia jej narodowego charakteru, eliminując tym samym zagrożenie ze strony rosyjskich bolszewików, którzy w przypadku wystąpienia przeciwko Dyrektoriatowi (reprezentującemu ukraińską niezależną myśl polityczną) mieliby okazać się „rosyjskimi nacjonalistami”, którzy chcą „aby władza radziecka na Ukrainie była nie ukraińska, a rosyjska”⁸. Według Wynnyczenki, odrodzenie dla narodu ukraińskiego „takich aktywnych i silnych zwolenników jak proletariatusi i miasta”, pozbawiłoby tym samym „rosyjskich bolszewików wystąpienia przeciwko nam i chęci zdobycia przez nich władzy”⁹.

W innym miejscu czytamy: „Nie mieliśmy żadnego państwowego ani administracyjnego doświadczenia i mieć nie mogliśmy. Ot, grupka ludzi, złożona z dzien-

⁶ W. Wynnyczenko, *op. cit.*, cz. 2, s. 97.

⁷ Powyższa koncepcja związana jest z powstaniem z końca XI 1918 roku przeciwko Hetmanatowi Pawła Skoropadskiego, w którym oprócz wojsk rosyjskich brało udział kilka ukraińskich dywizji powstańczych. Utworzony wówczas Dyrektoriat, na czele którego stanął Wołodymyr Wynnyczenko, wezwał naród ukraiński do wystąpienia przeciwko Hetmanatowi jako przeszkodzie w stworzeniu Ukraińskiej Republiki Ludowej.

⁸ W. Wynnyczenko, *op. cit.*, cz. 3, s. 134-135, cyt. za: B. Kuchta, *Z istoriji ukrajinśkoji politycznoji dumky perszoji połowyny XX stolittia. Nawczalnyj posibnyk*, Lwiv 1999, s. 47.

⁹ *Ibidem*, s. 46.

nikarzy, politycznych emigrantów, nauczycieli, adwokatów. [...] Rozumieliśmy całe niebezpieczeństwo, na jakie narażaliśmy samą ideę ukraińskiej państwowości na wypadek porażki, w przypadku ujawnienia naszej bezsilności, niewiedzy, niedojrzałości”¹⁰.

Wynnyczenko zdawał sobie sprawę z niedojrzałości politycznej Ukraińców, z niedostatecznej liczby inteligencji w społeczeństwie (0,3% ludzi ze średnim i wyższym wykształceniem), dlatego uważał, iż „zadaniem Rady Centralnej w tym krytycznym, przejściowym momencie jest przyspieszenie procesu przetworzenia władzy moralnej w publiczno-prawną, z wszelkimi właściwymi jej kompetencjami, funkcjami i aparatami”¹¹. Jak słusznie zauważają ukraińscy politolodzy „rok 1917 stał się rokiem zbierania, organizacji oraz wychowania narodowo-wyzwoleńczych sił, stał się on jednocześnie i etapem bezpośredniej walki, w jaką wciągnęły się te siły, nie przeszedłszy przez etap należytego wychowania i nabycia doświadczenia organizacyjnego”¹².

Dla Wynnyczenki największym osiągnięciem Ukraińskiej Rady Centralnej była idea ukraińskiej państwowości, zatwierdzona odpowiednimi dokumentami (I Uniwersał z 23 czerwca 1917 r., II Uniwersał i Deklaracja Rządu Tymczasowego z dnia 16 lipca 1917 r., Konstytucja Ukrainy z 22 sierpnia 1917 r., III Uniwersał z 20 listopada 1917 r., w którym ogłoszono utworzenie Ukraińskiej Republiki Ludowej). Państwowość, stanowiąca niejako „formułę przejściową”, jawiła się Wynnyczence jako najlepsza forma dla zabezpieczenia narodowego rozwoju Ukrainy. Innymi słowy, celem była narodowość, zaś środkiem prowadzącym do tego celu – państwowość. Przyszłość Ukrainy wiązał z jej demokratycznym rozwojem (zarówno narodowym, jak i społecznym) na gruncie federacji zbudowanej na zasadach niezależnej państwowości, niepodległości Ukrainy oraz zabezpieczenia języka ukraińskiego we wszystkich jej instytucjach (państwowych, kulturalno-oświatowych).

Część badaczy zajmujących się problematyką dotyczącą rewolucji ukraińskiej oraz okresu tworzenia państwa ukraińskiego, postrzega Wynnyczenkę jako utopistę, skłonnego do ideologicznego doktrynerstwa i radykalnych rozwiązań (tak na przykład Iwan Łysiak-Rudnicki¹³). W badaniach niektórych zachodnich historyków (m.in. u Geoffa Eley¹⁴) podnoszony jest z kolei kontekst międzynarodowy, który stanowił główną przeszkodę w powodzeniu projektów wprowadzanych przez przedstawicieli Ukraińskiej Rady Centralnej. Wynnyczenko – o czym możemy dowiedzieć

¹⁰ W. Wynnyczenko, *op. cit.*, cz. 1, s. 256.

¹¹ *Ibidem*, s. 262.

¹² B. Kremeń, D. Tabacznyk, W. Tkaczenko, *Ukrajina: alternatywy postępu (krytyka historyczno doswudu)*, Kyjiw 1996, s. 208.

¹³ I. Łysiak-Rudnyćkyj, *Suspilno-politycznyj switohliad Wołodymyra Wynnyczenka u swilli joho publicystycznych pysań*, [w:] idem, *Istoryczni ese*, t. 2, Kyjiw 1994.

¹⁴ G. Eley, *Remapping the Nation. War, Revolutionary Upheaval and State Formation in Eastern Europe, 1914-1923*, [w:] *Ukrainian-Jewish relations in historical perspective*, ed. H. Aster, P.J. Potichnyj, Edmonton 1990.

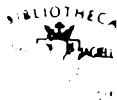
się z samego dzieła *Odrodzenie narodu* – zdawał sobie sprawę z niesprzyjających okoliczności zewnętrznych w kontekście wydarzeń rewolucyjnych na Ukrainie. Nie traktował jednak tego – jak sam przyznawał – jako czynnika usprawiedliwiającego klęskę kolejnych etapów „odradzania narodu”. Jak zauważa historyk ukraiński Walerij Sołdatenko w swojej najnowszej książce pt. *Wołodymyr Wynnyczenko na rozdrożu społecznych i narodowych pragnień*, polityk we wskazanym wyżej tryptyku starał się wyjaśnić rodakom swój wariant rozwiązywania najtrudniejszych, najbardziej skomplikowanych problemów¹⁵.

Inny ukraiński badacz – Borys Kuchta – traktuje propozycje W. Wynnyczenki jako przykład ukraińskiej myśli politycznej, podkreślając przy tym aprioryczny charakter pozostających jedynie w teorii koncepcji. Podnosi również logiczną spójność idei polityka, odzwierciedlających zarówno jego przekonania polityczne, jak i życiowe credo. „Wołodymyr Wynnyczenko – stwierdza autor – pragnął osiągnąć prawie niemożliwego – moralnej polityki”¹⁶.

Pojęcia kluczowe:

- państwo ukraińskie,
- Patriarchat ukraiński,
- ukrainizacja wojska.

Joanna Bobula

¹⁵ W. Sołdatenko, *Wołodymyr Wynnyczenko na perechresti socjalnych i nacjonalnych prahnień*, Kyjiw 2005.

¹⁶ B. Kuchta, *op. cit.*, s. 48. W. Wynnyczenko był autorem etycznie-moralnej tezy „bycia w zgodzie ze sobą samym” (czesnist` z soboju).